

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДОСВІДЧЕНОСТІ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 09-241М групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Середюк Світлана Валеріївна

Керівник: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Раєвська І.М.

Рецензент: старший вчитель,
вчитель-методист Херсонської гімназії №1
Херсонської міської ради
Вовченко Л.П.

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДОСВІДЧЕНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1 Аналіз наукових досліджень з проблематики економічного виховання в теорії дошкільної педагогіки	7
1.2 Етапи та принципи організації освітньої роботи з формування економічної досвідченості дошкільників	13
1.3 Ігрова діяльність як засіб економічного виховання дітей старшого дошкільного віку	21
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДОСВІДЧЕНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ	28
2.1 Зміст експериментальної роботи з формування економічної досвідченості старших дошкільників на констатувальному етапі.	28
2.2 Методика формування економічної досвідченості старших дошкільників засобами гри	35
2.3 Хід і результати експериментального дослідження.	42
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Одним із основних завдань, що зауважується у Базовому компоненті дошкільної освіти в освітньому напрямі «Дитина в соціумі», програмах розвитку дошкільників («Впевнений старт», «Дошкільнятам освіта сталого розвитку», «Освіта і піклування», «Дитина», «Українське дошкілля», «Соняшник», «Я у світі») є первинна економічна соціалізація дошкільників, ознайомлення з основами економіки та набуття власного пізнавального, соціального та комунікативного досвіду як пріоритетного шляху їхнього розвитку.

Старший дошкільний вік вважається оптимальним для розвитку базових соціальних та когнітивних навичок, які полегшують інтеграцію дитини в соціально-економічну систему суспільства. У цей період діти вже мають певний досвід взаємодії з оточенням і здатні до більш свідомого засвоєння норм та правил. Формування нового типу психічної організації, про яке йде мова, дозволяє дітям краще адаптуватися до соціальної реальності, сприяючи розвитку комунікативних, емоційних і когнітивних навичок, що є основою для подальшого навчання та успішного входження в доросле життя.

Цей етап розвитку характеризується підвищеною сприйнятливістю до навчання через гру, зацікавленість у співпраці та зростання здатності до самоконтроля. Виховання та навчання в старшому дошкільному віці стають фундаментом для формування відповідальності, ініціативності та соціальної зрілості.

Основним засобом формування економічної досвідченості старших дошкільників нами обрано гру.

Дослідженню різних аспектів становлення первинного економічного досвіду дошкільників присвячені роботи А. Богуш, Н. Грама, Г. Григоренко, Н. Гавриш, Н. Дудник, Р. Жадан, Ю. Лелюк. Формування нового типу економічного мислення розглянуто у

дослідженнях вітчизняних та зарубіжних педагогів: О. Алеко, Т. Атрощенко, П. Веблі, Е. Гамільтон, Б. Дарунд, С. Іванчук, Є. Курак, А. Сазонової, А. Шатової, О. Шпак. Так, Т. Атрощенко основним засобом економічного виховання дошкільників вбачає мовленнєво-ігрову діяльність. Н. Трофаїла, С. Іванчук, Т. Подкаминська, І. Ярита надають пріоритет взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні економічного досвіду дошкільника.

Л. Мацук досліджує питання структурних компонентів економічної соціалізації дошкільника, які є необхідними для успішної економічної діяльності.

А. Сазонова розглядає формування економічного досвіду дошкільників у сучасній парадигмі освіти.

У дослідження зарубіжних науковців представлений процес економічного виховання дітей за двома напрямками: розуміння дітьми економічних реалій, а другий – формування економічної поведінки у дітей.

Однак, на нашу думку, більш доцільним є не тільки засвоєння економічних знань, відірваних від реального життя дошкільника, а забезпечення первинного економічного досвіду, сформованість якого визначається виконанням самостійних вольових дій, побудовою взаємодії з іншими суб'єктами соціальної дійсності і на основі цього відбувається освоєння певних знань і вмінь.

Науковий аналіз порушеної проблеми засвідчив наявність суперечностей між сучасними вимогами до економічної досвідченості дітей дошкільного віку та потенційними можливостями гри економічного спрямування як засобу впливу.

Означені суперечності зумовили вибір теми дослідження **«Формування економічної досвідченості старших дошкільників засобами гри»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема кваліфікаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету: «Технології підготовки конкурентоспроможного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах євроінтеграції».

Мета роботи полягає у теоретичному дослідженні та розробці методичного забезпечення формування економічної досвідченості старших дошкільників засобом гри.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати стан досліджуваної проблеми у теорії дошкільної педагогіки.
2. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнити сутність поняття «економічна досвідченість дошкільників»
3. Розглянути етапи та принципи організації освітньої роботи з формування економічної досвідченості дошкільників.
4. Розробити критерії та визначити рівні сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку.
5. Проаналізувати ефективність впровадження методики формування економічної досвідченості старших дошкільників засобами гри.

Об'єкт дослідження – економічне виховання старших дошкільників.

Предмет дослідження – засоби формування економічної досвідченості старших дошкільників.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної літератури за темою дослідження, узагальнення наукових джерел для розкриття сутності й особливостей формування економічної досвідченості дошкільників.

Методи емпіричного дослідження – бесіда, спостереження за заняттям; синтез та структурування даних; вивчення продуктів діяльності

старших дошкільників; анкетування педагогів ЗДО, статистичні методи (кількісний та якісний аналіз експериментальних даних).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що уточнено поняття «економічна досвідченість дошкільників»; розроблено критерії, рівні сформованості у старших дошкільників економічної досвідченості; розроблено та апробовано систему роботи щодо формування економічної досвідченості старших дошкільників засобами гри.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані науковцями у подальших дослідженнях сутності формування економічної свідомості..., під час написання курсових робіт, під час проходження виробничої та навчальної практик здобувачами, як методичні рекомендації для педагогів дошкільних закладів освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були апробовані на 3rd International Scientific and Practical Internet Conference «Education via Distance Learning and other Pedagogical Challenges", **September 9-10, 2024**. Тема виступу: «Методи та засоби економічного виховання дошкільників», отримано сертифікат - підтвердження участі у конференції [32].

Структура дослідження: магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Роботу ілюстровано таблицями й рисунками. Обсяг основної частини дослідження 51 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДОСВІДЧЕНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Аналіз наукових досліджень з проблематики економічного виховання в теорії дошкільної педагогіки

Досліджуючи питання економічної досвідченості дітей дошкільного віку, перш за все, варто розглянути і дати визначення поняттю «економічне виховання».

Невеликий історичний екскурс доводить актуальність даної проблематики. Відомо, що античні філософи Аристотель, Ксенофонт, Сократ, Платон у своїх творах здійснили теоретичне осмислення економічної будови свого суспільства. Ксенофонт у формі діалогу пропонує втілювати у життя правила ефективного домогосподарювання, обов'язково залучаючи до цього процесу дітей. Закономірно, що твір було названо «економія», в перекладі з грецької «οἰκονομία»: ойкос - означає будинок, господарство, а номос – правило, закон.

У працях Й. Песталоцці, Я. Коменського, Ж. Руссо, Д. Локка, Ф. Фребеля говориться про оволодіння практичними навичками, надається великого значення умінню працювати, що безпосередньо має відношення до економічного виховання.

Уважають, що окремі аспекти економічного виховання у зміст освіти вперше були введені Я. Коменським. Невід'ємною складовою економічного виховання педагог визнавав трудове у зв'язку із моральним вихованням. Відтак, працьовитість, щирість, мудрість, справедливість, щирість – риси, які на його думку необхідно виховувати з дитинства. Поняття «економічні пізнання» у «Материнській школі» Я. Коменський розглядає як «введення домашнього господарства». Віншуючи такі риси як бережливість, економію в господарстві, працьовитість, педагог-класик

застерігав: «бути щедрим, а не скупим і не бути заздрісним». «З економіки дитина повинна дізнатися, хто відноситься до складу сім'ї, а хто ні» [35].

Сутність економічного виховання за Я. Коменським – це система раціональності та порядку в природі, соціальному житті, творчості, опанування дитиною ремеслом.

Вагомого значення економічному вихованню в родині надавав К. Ушинський. Він пропонував добирати завдання для дітей, які могли б стати першими уроками в домашньому господарстві та політичній економії. Французький педагог Ж. Руссо визнавав залежність успішного розвитку країни від ставлення до неї громадян. Про економічне виховання в родині говорив у свій час і Джон Локк. У своїй книзі «Думки про виховання» він дає поради молодим батькам у вихованні дітей, враховувати, що кожен джентльмен має володіти основами бухгалтерії.

Видатний український педагог-вчений В. Сухомлинський вважав, що «дитинство не повинно бути постійним святом – якщо немає трудового напруження, що під силу дітям, для дитини залишиться недосяжним і щастя праці... Праця для народу є не тільки життєвою необхідністю, без якої немислиме людське існування, а й сферою багатогранних проявів духовного життя, духовного багатства особистості. У праці розкривається багатство людських стосунків» [33; с. 236 – 255].

Отже, наприкінці ХХ століття в Україні економічне виховання розглядалося як складова трудового виховання і як самостійна частина системи загального виховання. Натомість, у західній науці даному питанню приділяли увагу, починаючи з етапу становлення та розвитку ринкових відносин, при чому бралася до уваги економічна соціалізація особистості, яка стартувала з старшого дошкільного віку. Доцільно зазначити, що при цьому важлива роль відводиться соціальному оточенню дитини, оскільки саме воно формує погляди дитини на неї. У європейських країнах дошкільна педагогіка стала приділяти увагу

активній взаємодії з родиною дитини у цьому напрямі. У Німеччині економічне виховання тісно пов'язано з екологічним: дітей навчають використовувати екологічні упаковки під час купівлі продуктів. У Швеції економічне виховання спрямоване на «формування раціонального споживача: дітей навчають раціонально харчуватися, не витратити гроші на цукерки, жуйки, а купувати овочі, фрукти, вчать розраховувати необхідну кількість калорій та вітамінів для приготування салатів уміння робити раціональний вибір» [27]; економне ставлення до витрат сімейного бюджету (дбайливо ставитися до іграшок та своїх речей, відмовлятися від частин бажань, якщо вони не становлять першу необхідність). У дитячих закладах освіти Японії дітей під час екскурсії знайомлять з особливостями діяльності банківської установи, біржи, підприємства, безпосередньо у цих установах. У Польщі до навчання фінансової грамотності населення всіх вікових груп залучають ЗМІ. «У Великобританії зміст економічної освіти у дошкільних закладах зводиться до набуття дитиною навичок виконання елементів виробничого процесу, формування розуміння того, звідки беруться навколишні речі. Діти створюють дизайн кімнати в якій вони хотіли б навчатися. З допомогою дорослих опановують процес фарбування тканини і нанесення малюнка на неї. Меблі розташовують відповідно до планування юних дизайнерів. Дошкільники бачать практичне втілення своїх проєктів» [27].

Досліджуючи проблематику економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку, перш за все необхідно дати визначення поняттю «економічне виховання».

В умовах сьогодення поняття «економічне виховання» набуває нового значення. Сучасні дослідники трактують економічне виховання як частину освітнього процесу, спрямованого на вирішення виховних завдань, виокремлюючи одну із основних ланок, що пов'язують між собою розумовий, моральний, трудовий компонент виховання. Даний

процес передбачає три освітницьку, формувальну, світоглядну функції економічного виховання.

Т. Атрощенко визначає економічне виховання як цілеспрямований процес взаємодії між дорослим і дитиною, у межах якого дорослий передає дитині власний досвід та знання у сфері економіки. Це включає ознайомлення з базовими поняттями, необхідними для розуміння економічних відносин, і формування навичок, що дозволяють дитині адаптуватися до соціально-економічних реалій.

Таке виховання орієнтоване не тільки на теоретичне ознайомлення, але й на практичне засвоєння принципів відповідальності, усвідомлення цінності речей, а також навичок планування й ощадливості. Атрощенко підкреслює важливість раннього формування економічної грамотності, щоб закласти фундамент для подальшої свідомої участі в економічних процесах на рівні особистого та суспільного життя [2].

Н. Дудник, І. Ярита, Я. Курінний визначають економічне виховання як один із компонентів соціалізації дитини, складовими якої є елементарні економічні знання, сформовані способи поведінки, опанування соціальних ролей [12; 21; 40].

О. Левчук розглядає економічне виховання як «процес формування у людини сучасного економічного мислення, почуття бережливого хазяїна, працелюбності, старанності, діловитості, організованості і завзятості» [22].

Л. Сало характеризує економічне виховання дошкільників як «цілеспрямований педагогічний вплив з метою засвоєння елементарних економічних знань, умінь, навичок та формування початкових морально-економічних якостей особистості, основ економічної культури» [30].

Отже, економічне виховання у сучасній теорії та практиці розглядається як самостійна педагогічна категорія, що розкриває сутність виховного впливу на розвиток економічної досвідченості дитини та має власні специфічні функції та ознаки рис.1.1.

Економічне виховання як педагогічна категорія	
Функції	Інтегративна забезпечує єдність економічних знань, переконань із поведінкою
	Ціннісна сприяє формуванню морально-ціннісних орієнтацій
	Соціальна спрямована на формування активної соціальної позиції, здатної до практичного перетворення дійсності
	Міжпредметна спрямована на засвоєння системи знань, уявлень про довкілля
Ознаки	цілеспрямованість
	Наявність певної системи організованих виховних впливів
	Відповідність процесу виховання певним соціокультурним цінностям
	Цілісність, неперервність, тривалість
	Гуманність

Рис.1.1. Економічне виховання як педагогічна категорія

З урахуванням наведених вище підходів, ми визначаємо економічне виховання як цілеспрямований процес взаємодії дорослих і дітей, спрямований на формування економічної свідомості, економічного мислення та навичок економічної поведінки (рис.1.2.).

Рис.1.2. Підходи до розуміння сутності поняття «економічне виховання»

Суголосно з поняттями економічного виховання є «економічна свідомість», «економічне мислення», «економічний досвід».

Звернемося до термінологічних джерел, котрі тлумачать термін «досвідченість».

У тлумачному словнику сучасної української мови дається означення «досвідчений – який має досвід, великі знання в якій-небудь галузі» [6]. У енциклопедичному словнику дане слово розглядається через поняття «досвід». Це слово використовують переважно для позначення умінь та знань, набутих протягом життя та діяльності особи чи колективу людей. До слова «досвід» в українській мові є слова-відповідники, які мають власні смислові відтінки: свідомість. Отже, до означувального поняття можна віднести все, що стало об'єктом усвідомлення [15]. Це визначення є істотним для нашого дослідження. Далі у своїй роботі ми будемо використовувати ці два поняття.

Як зазначає А. Сазонова, «суб'єкт пізнає довкілля, у результаті чого формується досвід, який стає надбанням суб'єкта. Далі сформований досвід змінює не лише самого суб'єкта та його довкілля, але також змінює процес власного пізнання, робить його дедалі глибшим та ширшим» [29]. Досвідченість людина набуває в процесі етапів перебігу цього процесу, а саме в результаті власної діяльності під час пізнання навколишнього світу.

Поняття «економічний досвід» недостатньо визначено у соціально-економічних працях, але де-які науковці розглядають його як невід'ємну умову та результат елементарної економічної діяльності. Передумови економічної досвідченості починають формуватися у дошкільному віці з елементарних уявлень щодо економічної сфери життя.

Таким чином, проаналізовані нами поняття тісно пов'язані між собою та складають причинно-наслідковий ряд, що відображає певні етапи у формуванні економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку.

1.2 Етапи та принципи організації освітньої роботи з формування економічної досвідченості дошкільників

Узагальнюючи підходи вчених до визначення поняття економічна досвідченість визначаємо її як особистісну якість дошкільника, обізнаність його з елементарними економічними поняттями, що проявляється у володінні елементарними вміннями і навичками економічної діяльності.

Економічна досвідченість складається із взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів: змістовно-діяльнісного, мотиваційного, інформаційного (табл.1.1).

Табл. 1.1. Компоненти економічної досвідченості дошкільників

Компоненти	показники
змістовно-діяльнісний	наявність елементарних умінь та навичок економічної поведінки в різноманітних соціально-економічних ситуаціях; готовність до варіативних дій у життєвих ситуаціях економічного вибору
мотиваційний	Наявність інтересу до економічної сфери життєдіяльності, вміння ставити мету, оцінювати ситуацію, орієнтуватися у економічних процесах.
інформаційний	адекватність поведінки в життєвих та ігрових ситуаціях. Пов'язаних з економічними відносинами, пріоритетність потреб сім'ї та вміння здійснювати базові економічні дії в ігровому середовищі

Економічна досвідченість дошкільників формується через гру, спостереження та повсякденну діяльність, що допомагає їм зрозуміти основи економічних відносин та цінність ресурсів. Основними етапами розвитку економічної досвідченості у дошкільників є: початкове ознайомлення з економічними поняттями; розуміння обміну та вибору;

формування розуміння роботи та оплати; економія і планування; розвиток почуття відповідальності за ресурси (рис.1.3).

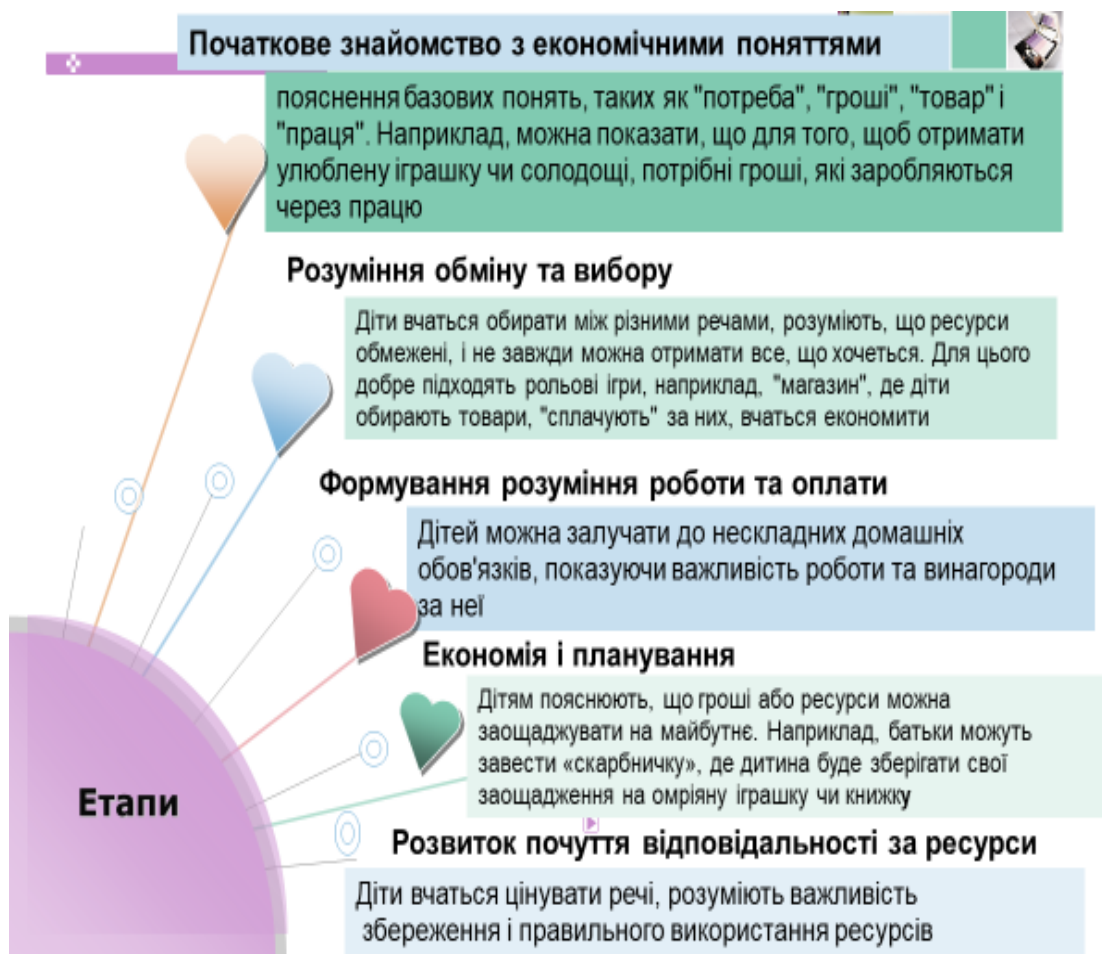

Рис. 1.3. Етапи економічної досвідченості дошкільників

Ці етапи дозволяють поступово та у цікавій для дошкільників формі формувати основи економічної свідомості, які в майбутньому допоможуть їм правильно ставитися до матеріальних і нематеріальних ресурсів.

Т. Боршуляк, досліджуючи питання економічної компетентності старших дошкільників виділяє такі етапи: орієнтовно-адаптивний; діяльнісно-поведінковий; діяльнісно-творчий (табл. 1.2). «Дуже важливо організовано спланувати навчальний і виховний процес враховуючи методичні рекомендації, прийоми, методи та вікові особливості. На кожному з цих етапів діти поглиблюють отримані раніше, знання, набувають корисного досвіду та вчаться застосовувати його на практиці,

розв'язуючи різнобічні життєві ситуації під час різних видів ігор економічної спрямованості» [5, с.18].

Табл. 1.2 Етапи економічної досвідченості дошкільників

Етапи	Інструменти та методи	Результат
Орієнтовно-адаптивний	Формування та розвиток інтересу відносно економічних процесів; формування знань та уявлень про елементарні економічні поняття та терміни	Збагачення словникового запасу у економічній сфері
Діяльнісно-поведінковий	Формування економічного мислення. Оцінка, осмислення та узагальнення дітьми первинного економічного досвіду; проведення різноманітних ігор, занять за економічним спрямуванням	Отримання первинного економічного досвіду: раціональне ставлення до природи, уявлення про бюджет сім'ї, розумні витрати, вартості іграшок тощо,
Діяльнісно-творчий	Проведення сюжетно-рольових, ситуативних, настільно-друкованих ігор економічної спрямованості; театралізована діяльність за сюжетами казок	Вміння використовувати та збагачувати вже набутий досвід у вирішенні штучно створених життєвих ситуацій

У формуванні економічної досвідченості дошкільників Н. Дудник, Г. Григоренко, Р. Жадан виділяють такі напрями роботи:

1. Засвоєння дитиною досвіду попередніх поколінь через сталі економічні закони та поняття. Це дозволяє дитині не лише отримати знання про основні принципи економічної поведінки, а й усвідомити фундаментальні закони, що регулюють економічні відносини у суспільстві. Передача цього досвіду сприяє формуванню базового розуміння таких понять, як обмін,

ресурси, потреби, заощадження, витрати та цінність, що закладає основу для подальшої економічної грамотності. Завдяки знайомству з цими поняттями дитина навчається усвідомлювати причини та наслідки економічних рішень, розвиває відповідальність за власний вибір і поведінку у сфері матеріального життя.

2. Формування досвіду відбувається у різних видах діяльності шляхом використання сюжетно-рольових, дидактичних, настільно-друкованих ігор і є результатом власної економічно доцільної поведінки дитини, набуття первинного досвіду.
3. Педагогічна взаємодія з батьками, просвітницька робота з питань економічної освіти.
4. Ознайомлення з простими економічними термінами: «вартість», «банк», «економіка», «бюджет», «фінансист» тощо.

Безперечно, економічну досвідченість дошкільників необхідно формувати на основі певних принципів, які допомагають їм зрозуміти основи фінансів, управління грошима та сприяють розвитку економічної грамотності. Розглянемо самі основні принципи організації освітньої роботи з формування економічної досвідченості дошкільників.

Принцип суб'єктності передбачає спрямованість педагогічного процесу на виховання дітей дошкільного віку як активних учасників спільної діяльності з дорослими, здатних взаємодіяти з навколишнім середовищем.

Принцип орієнтації на цінності передбачає, що засвоєння первинного економічного досвіду має базуватися на загальнолюдських цінностях і формуванні особистісних якостей, які сприятимуть конструктивній взаємодії з іншими людьми та успішній економічній діяльності в майбутньому. Цей підхід акцентує увагу на таких якостях, як чесність, відповідальність, співпраця, повага до праці, ощадливість і справедливість. Формування економічного досвіду через цінності

допомагає дитині не лише опанувати основи економічної грамотності, але й виховує її в дусі етичних норм, що сприяють ефективній соціальній інтеграції. Така орієнтація забезпечує, що економічна діяльність розглядається не лише як процес задоволення особистих потреб, але й як частина відповідальності перед суспільством та іншими людьми.

Використання методів навчання, які відкривають дітям можливість бути самостійними, ініціативними, активними суб'єктами освітнього процесу представляє принцип свідомості.

Принцип системності передбачає планування пізнавального матеріалу з дотриманням його логічної побудови та подання.

Принцип доступності є тим комплексом, який забезпечує спроможність дошкільників засвоювати навчальний матеріал (економічні поняття, закони) зрозумілий для сприйняття дітям дошкільного віку.

Принцип доцільності полягає у відборі змісту, методів, засобів для досягнення конкретної мети.

Принцип інтегрованості ґрунтується на завданнях економічного виховання в усіх видах творчої діяльності дошкільника.

Принцип діяльнісного підходу передбачає розвиток економічної досвідченості дошкільників у процесі діяльності та використання теоретичних знань на практиці, успішну інтеграцію в соціум.

Принцип партнерства з родиною. Формування економічної грамотності буде ефективнішим, якщо батьки також братимуть участь у цьому процесі. Наприклад, вони можуть залучати дітей до планування бюджету на сімейні покупки або пояснювати значення ощадливості.

Організація освітнього процесу з формування економічної досвідченості має бути орієнтована на розвиток у дітей ціннісного ставлення до грошей, товарів, послуг та праці. Збалансоване утримання цих принципів забезпечить формування основ економічної грамотності у дошкільників, що стане базою для подальшого навчання та успішної адаптації.

Нова редакція Базового компоненту дошкільної освіти, освітній напрям «Дитина в природному довкіллі» акцентує увагу на навичках, орієнтованих на сталий розвиток дитини: «усвідомлення необхідності збереження ресурсів планети й особистої причетності до цього; розвиток ефективних звичок соціальної поведінки, економного споживання ресурсів та збереження природи» [3]. Серед навичок, які необхідно сформувати у дітей виокремлюють наступне «може пояснити на елементарному рівні необхідність сталого способу власного життя, свідомо обирає дії, спрямовані на зміцнення власного здоров'я, виявляє відчуття особистої причетності до збереження ресурсів планети і власної країни. Здатна пояснити чому потрібно економно витратити воду, папір, електроенергію, як це пов'язано із збереженням лісових, водних запасів планети, клімату; демонструє навички розумного споживання енергії, паперу, води» [3].

Варто відзначити, що варіативний складник Стандарту дошкільної освіти доповнений освітнім напрямом «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність». Важливо, що для формування економічно досвідченої особистості необхідно перш за все досягнути ази фінансової грамотності. Звертає на себе увагу і сформованість таких знань як: «особистісне розуміння соціально-фінансових взаємозв'язків, уявлення про планування бюджету в родині, сформованість уявлень про заощадження. Правильно називає та аналізує витрати, свідомо використовує доступні ресурси, встановлює залежності між витратами та грошовими коштами, усвідомлює важливість ощадливості, практичності, дбайливості, розуміє необхідність заощаджувати» [3].

Реалізація мети і завдань, що визначені у Базовому компоненті дошкільної освіти, вивчення питання у програмно-методичних документах дошкільної освіти щодо формування економічної досвідченості виявило наступне (табл.1.3):

Таблиця 1.3. Аналіз освітніх програм щодо завдань економічного виховання старших дошкільників

Програма навчання	Освітня лінія	Завдання
Я у Світі	Дитина у світі культури. Складник «економічна освіченість»	Розвиток основ культури споживання: плекати інтерес до процесу і результатів елементарної праці; сприяти усвідомленню важливості виконання соціально потрібної справи; розвивати елементарні економічні уявлення; навчати свідомого ставлення до грошей, їх раціонального використання
Дитина у довкіллі	Дитина у довкіллі «Привчаємось працювати»	Виховання культури відповідної поведінки; бережливого, шанобливого ставлення до явищ природи, предметного й соціального довкілля; до результатів власної праці та праці інших людей; економного використання матеріалів під час праці.
Соняшник	Розвиток і виховання душі серця	Формування елементарних навичок бережливого ставлення до предметів, речей, матеріалів, обладнання, навколишньої природи. Виконання доручень у дошкільному навчальному закладі й родині щодо економного витрачання води, світла; елементарне поняття про заробітну плату та гроші; пояснення дітям потреби економно, бережно ставитися до предметів, природи, формування навички співвідносити власні потреби, бажання з потребами інших членів родини, ощадливо ставитися до сімейних грошових можливостей, заохочення до ведення скарбнички та ощадливого використання ресурсів.
Українське дошкільня	Основи економічної культури	Озброєння дітей уявленнями про товарно-грошові відносини, діяльність різних підприємств, банків; розвивати у них уміння зробити покупку, виокремлювати першочергові потреби родини, раціонально, економно використовувати продукти харчування, комунальні послуги тощо.

З 2015 року у закладах дошкільної освіти запроваджено програму міжнародної фундації «Aflatoun International» (Нідерланди) «Афлатот», «Афлатун», «Афлатін». Слова арабського походження, що означають «дослідник», відповідно гаслом цієї програми є «Досліджуй, думай, вивчай і дій». В основу концепції соціальної та фінансової освіти за міжнародною програмою покладено наступне: набуття дітьми дошкільного віку навичок соціальної інтеграції у суспільстві, виховання готовності до свідомої участі у товарно-грошових відносинах. Про це свідчать назви змістових модулів програми: «Особистісне розуміння і дослідження», «Права і обов'язки», «Заощадження та витрати», «Планування та бюджет», «Дитяча соціальна та фінансова ініціатива». Особливо актуальним для нашого дослідження є формування економічної досвідченості дошкільників, а саме: набуття впевненості у власних силах, знання про свої права та обов'язки, правила життя у суспільстві, уміння розумно використовувати та заощаджувати фінансові, природні та інші ресурси, уміння ставити перед собою цілі та досягати їх.

Проведений аналіз нормативних документів засвідчив, що в чинних програмах питання формування економічної досвідченості дітей дошкільного віку є актуальним. Згідно із завданнями, визначеними в програмах, увага звертається на виховання окремих особистісних якостей розумного споживача фінансових послуг, ставлення до різних економічних категорій таких як: покупка, гроші, товар, власність. Отже, можемо стверджувати, що економічна досвідченість дошкільників базується на економічній освіті, що втілюється в економічному вихованні, формуючи економічне мислення та свідомість дітей.

1.3 Ігрова діяльність як засіб економічного виховання дітей старшого дошкільного віку

Основним засобом у формуванні економічної досвідченості нами обрано гру, яка має неперевершене значення для цілісного розвитку дошкільника. У процесі гри дитина наслідує форми суспільних відносин людей, набуває здатності поступатися власним бажанням, формуються нові, більш високі за своїм суспільним змістом, мотиви, механізми управління власними поведінковими реакціями, розуміння норм етики.

Цей аспект знаходить своє втілення у дослідженнях Л. Виготського, котрий вказував, що «в процесі гри у дитини виникають та виробляються прийоми підкорення власної поведінки правилам поведінки колективу, потім ця організація, що виникла, перетворюється у внутрішню функцію поведінки та стає власною психічною функцією» [7].

Економічна освіта дітей ефективно реалізується через ігрову діяльність, де важливу роль відіграють дидактичні, сюжетно-рольові та ситуативні ігри. Ці методи дозволяють закласти основи економічного мислення, а також допомагають дитині зрозуміти свою роль та поведінку у світі економічних цінностей.

Через дидактичні ігри дитина знайомиться з базовими поняттями економіки такими, як обмін, цінність, потреби та ресурси. Сюжетно-рольові ігри дають змогу моделювати реальні життєві ситуації, наприклад, роботу магазину, що дозволяє дітям досліджувати взаємодії, пов'язані з купівлею-продажем, управлінням фінансами та прийняттям рішень. Ситуативні ігри сприяють розвитку здатності адаптуватися до різних обставин, зокрема приймати рішення в умовах обмежених ресурсів або розуміти наслідки своїх економічних дій.

Такі ігри не лише забезпечують перший досвід економічної взаємодії, а й сприяють розвитку особистісних якостей, як-от відповідальність, самостійність і раціональність

В процесі аналізу виокремлюємо специфічні ознаки, які притаманні тільки грі:

1. Самостійна, вільна діяльність, що здійснюється за ініціативою дитини.
2. Творча основа, бо творчий елемент є носієм індивідуальності кожного гравця.
3. Емоційна насиченість гри.

До ігор економічної спрямованості висуваються певні вимоги:

1. Дотримання поетапності впровадження ігор економічної спрямованості.
2. Багаторазово виконуючи різні економічні дії, дошкільники відпрацьовують елементарну економічну діяльність, збагачують первинний економічний досвід, тому ігри економічної спрямованості повинні бути певною платформою.
3. В основу сюжету гри повинно бути покладено життєві ситуації, близькі та зрозумілі дітям, які відображають базові економічні відносини та цінності. Це можуть бути ситуації, що імітують прості економічні дії та процеси, наприклад, купівлю-продаж, обмін, управління ресурсами, розподіл обов'язків, заощадження або витрати. Сюжет має бути побудований так, щоб діти могли не лише освоювати економічні поняття, але й активно застосовувати їх через рольову діяльність, набуваючи особистого досвіду. Важливо, щоб сюжет гри викликав інтерес, був наближеним до реальних обставин, в яких дитина може опинитися в майбутньому, — наприклад, роль покупця, продавця, власника магазину чи фермера. Це допоможе

закріпити отримані знання та розвинути практичні навички в захопливій формі

4. Ігри мають надавати дітям можливість виконувати різні соціально-економічні ролі та оцінювати одну й ту саму ситуацію з різних позицій.
5. Дати можливість дітям робити помилки, знаходити їх, виправляти, тим самим збагачувати власний досвід.
6. Під час гри-стратегії не варто мінімізувати проблеми, оскільки реалістичні складнощі допомагають дітям розвивати навички вирішення проблем і прийняття рішень в умовах невизначеності. Коли в грі присутні виклики та проблемні ситуації, діти вчаться аналізувати обставини, обирати оптимальні варіанти дій та бачити наслідки своїх рішень.
7. Замість уникання проблем, стратегічні ігри дозволяють моделювати реальні економічні ситуації, де потрібні відповідальність, раціональність та креативність. Це важливо для формування економічного мислення, оскільки діти починають розуміти, що економічні рішення не завжди прості, а помилки можуть призводити до ресурсних втрат або необхідності корекції планів. Такий підхід сприяє глибшому засвоєнню економічних понять та розвитку адаптивності, що стане у пригоді в реальному житті.

Під структурою гри А. Сазонова розуміє «композицію, процесуальну й операційні основи, наявність необхідних для конкретної гри структурних ігрових одиниць, певного алгоритму. Структуру сюжетно-рольової гри можна представити такою схемою: 1) сюжет; 2) ролі; 3) зміст; 4) ігрові дії; 5) ігрові операції; 6) ігрова майстерність; 7) уявна ситуація (фантазії); 8) правила» [29].

Слід звернути увагу на особливості структури занять на кожному етапі формування економічної досвідченості:

1. Вступна частина, де вихователь готує дітей до сприймання матеріалу.
2. Термінологічна частина у процесі якої розкриваються основні поняття, котрі будуть використані на занятті.
3. Ігрова апробація матеріалу. На цьому етапі спочатку застосовують дидактичні ігри, спрямовані на формування елементарних економічних понять, потім – ситуативні, орієнтовані на засвоєння найтиповіших способів соціально-економічної поведінки, і тільки потім – рольові, зокрема ігри-стратегії для збагачення досвіду дій у різноманітних ситуаціях соціально-економічного спрямування.
4. Варіативна частина. В залежності від завдань вихователь вибирає образотворчу діяльність, або ознайомлення з навколишнім світом тощо. Наприклад, зобразить план вашого майбутнього саду, ділянки. Яким він буде за формою, розміром, скільки матиме частин? Що будете вирощувати? Визначить послідовність прибирання житла. Які речі необхідно взяти для прибирання житла, подвір'я, садочка? Інсценуйте похід до магазину. Визначте помилки у поведінці інших дітей.
5. Заключна частина. Підводиться підсумок, дається завдання для самостійного спостереження.

Розглядаючи соціальне походження та зміст гри, науковці Г. Беленька, М. Машовець, Ю. Калугіна, Л. Кашуба справедливо зазначають, що «у грі дитина не лише повторює життєві ситуації, а й розвивається через їх гру» [4; 18; 19]. Так, наприклад сюжетно-рольові ігри передбачають моделювання реальних життєвих ситуацій, в яких діти можуть відтворювати економічні та соціальні ролі, такі як покупець, продавець, підприємець, фермер, банкір тощо. Це дає змогу дітям в ігровій формі випробувати на собі певні економічні дії та взаємодії,

пов'язані з купівлею-продажем, обміном, розподілом ресурсів, управлінням фінансами та прийняттям рішень.

Моделювання через гру дозволяє дітям експериментувати з поведінкою в різних ролях, вчитися розуміти цінність речей, відповідальність за вибір та обмеженість ресурсів. Це допомагає формувати економічні навички та орієнтуватися у світі економічних відносин, оскільки такі ігри відображають типові сценарії з реального життя.

У процесі гри діти з максимальним наближенням до реальних моделюють ігрову ситуацію, використовуючи економічні терміни, опановують норми соціально-економічної поведінки, вчаться виявляти повагу, ощадливість.

Ігри-стратегії є потужним інструментом для формування економічної досвідченості у дошкільників, після чого вони не тільки розвивають базові фінансові навички, а й сприяють формуванню логічного мислення, прийняття рішень та відповідальності. Наведемо приклади основних аспектів ролі таких ігор у вихованні економічної грамотності. Так, під час вивчення теми «Формування базових понять про економіку» дошкільники через ігри-стратегії знайомляться з такими поняттями, як «гроші», «торгівля», «обмін», «потреби», «ресурси» та «економічний вибір». Наприклад, граючи в рольові ігри з використанням ігрових грошей, діти вчаться вибирати між універсальними «товарами» або «послугами», що закладає основу для розуміння витрат та економіки

Обираючи таку форму роботи, вихователю слід звернути увагу на складність різнобічної діяльності, Саме у процесі таких ігор діти усвідомлюють суспільні відносини, навчаються планувати дії, самоконтролю, передбачати наслідки, взаємодіяти, колективно мислити.

Таблиця 1.4. Класифікація економічних ігор

ВИД ГРИ	ФУНКЦІЇ ГРИ	НАЗВА ГРИ
Дидактичні	формування знань економічної спрямованості	
Гра-діалог	Розкрити зміст економічних понять через складання запитів та відповідей.	«Діалог товарів», «Будинок побуту», «Виставка-продаж», «Лікувальний центр», «Покупець-продавець»
Гра-ярмарок	Розкрити зміст економічних понять через творчий опис.	«Крамниця бізнесмена», «Зустріч товарів», «Економічний ярмарок»
Економічне лото	Розкрити взаємозв'язок та взаємозалежність між різними економічними поняттями.	«Що потрібно тварині», «Що потрібно рослині», «Які інструменти потрібні для праці», «Чарівні помічники»
Гра-узагальнення	Розкрити на вербальному рівні зміст складних економічних понять, згрупувавши прості	Бізнес Рекламна агенція. Це економіка
майстерня	Розкрити функції різних предметів та знайти способи їх використання за новим призначенням	Будинок для рибки», «Чайний сервіз», «Торгівельний комплекс», «Для бізнесмена-початківця», «Побудуємо дім», «Копілка»
Сюжетно-рольові ігри	Застосування здобутих знань у різних ситуаціях; закріплення і збагачення наявних знань.	
театралізація	Виконання соціально-економічних ролей у змінних умовах. Визначення найкращого знавця соціально-економічних ролей та	«У тролейбусі», «Театр ввічливості», «Кожен дім господарем гарний», «Будь обережним» «Найкращий продавець», «Відкриємо власну справу»
гра-презентація	Презентувати власний (груповий, колективний) проект з виконанням різних соціально-економічних ролей та розкрити економічні відносини та процеси	«Реклама», «Маленький бізнесмен», «Бартер», «Корисна річ», «Сімейний бюджет»
гра-змагання	Використання засвоєних знань у	«Виліт до космосу», «Подорож до іншого міста»,

	змінних економічних ситуаціях	«Мандрівка до великого міста», «Будівельники»
гра-вікторина	Застосування економічних знань у конкретній ситуації	«Банк», «Мій бізнес» «Впізнай професію», «Монетний двір»
Ситуативні	Формування різних способів поведінки у певній економічній ситуації, збагачення соціального досвіду дітей	
Гра-альтернатива	Знайти економічний компроміс або обрати найоптимальніший вихід у конкретній економічній ситуації	«Ощадливі та економні», «Економно витрачай гроші», «Доцільні покупки»
Гра-експеримент	Знайти оптимальне рішення методом спроб та помилок. Навчитись планувати дії, передбачати можливі наслідки; досвід міжособистісних взаємин	«Який товар вигідно купувати?», «Посуд для Попелюшки», «Що коштує дорожче?», «Маршрут товару», «Як зробити краще та швидше?»
гра-стратегія	формування економічного досвіду, спільне проектування дій, планування з наступним розподілом ролей та покроковою реалізацією задуму, колективне цілепокладання	«Ательє», «Супермаркет»

У процесі ігрової діяльності, використовуючи дидактичні, сюжетно-рольові, ситуативні ігри відбувається розширення кругозору дошкільників, оволодіння специфікою економічних явищ, опанування норм соціально-економічної поведінки, формування елементарних економічних умінь і навичок.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДОСВІДЧЕНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ

2.1 Зміст експериментальної роботи з формування економічної досвідченості старших дошкільників на констатувальному етапі

Емпіричне дослідження з формування економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку було спрямовано на вивчення сучасного стану проблеми і відбувалося в три етапи.

На першому етапі під час констатувального експерименту було здійснено вивчення стану економічного виховання дітей старшого дошкільного віку, сформованості їх економічної досвідченості.

До визначеної мети розв'язувалися наступні завдання:

1. З'ясувати структурні компоненти досліджуваного поняття.
2. На їх основі розробити показники та надати характеристики рівням сформованості економічної досвідченості старших дошкільників.
3. Підібрати необхідні діагностичні методики для вивчення означувальної проблеми.

Реалізація першого завдання. У підрозділі 1.1. було визначено поняття «економічна досвідченість» як особистісна якість дошкільника, обізнаність його з елементарними економічними поняттями, що проявляється у володінні елементарними вміннями і навичками економічної діяльності.

Щодо реалізації другого завдання, нами було здійснено аналіз наукових джерел, котрий надав змогу визначити рівні, критерії та показники економічної досвідченості старших дошкільників. У науковій літературі поняття «критерій» є певним знаком, характеристикою або стандартом, який використовується для оцінювання, вимірювання чи

класифікації об'єктів, явищ або процесів. Критерії слугують орієнтирами, на основі яких можна зробити висновки щодо відповідності об'єктів заданим вимогам або стандартам. Основними аспектами критеріїв більшість науковців вважають об'єктивність, відображення суттєвих ознак досліджуваного предмета, зв'язок між метою і кінцевим результатом дослідження.

Поняття «показник» трактується як емпіричне поняття, на підставі якого судять про стан об'єкта.

До визначених у першому розділі нашої роботи компонентів економічної досвідченості ми визначили критерії та показники, також зазначили рівень економічної досвідченості старших дошкільників: низький, достатній, високий (табл.2.1.).

Таблиця 2.1 Критерії, показники та рівні сформованості економічної досвідченості старших дошкільників

Критерій	Мотиваційний	когнітивний	операційний
Показник	наявність інтересу до економічної сфери життя; домінування соціально-ціннісних мотивів у процесі власної життєдіяльності та взаємодії з іншими людьми	адекватне розуміння економічних понять відповідно до віку; наявність елементарних уявлень з економічної сфери життя; уміє вживати економічні слова та вирази, здатна брати активну участь у діяльності, може відобразити набуті знання в іграх, готова до спілкування з дорослими та однолітками	наявність мінімальної економічної лексики в активному та пасивному мовленні; адекватність поведінки в життєвих ситуаціях, пов'язаних з економічними; уміння здійснювати елементарні економічні дії в межах першочергових потреб сім'ї та в ігрових умовах

Рівні сформованості	
Високий від 7 до 10 балів	Діти мають уявлення про гроші, товар і товарно-грошові відносини;; знають про сімейний бюджет, його розподіл на різні витрати; вміють розрізняти поняття «потреби» і «прибутки» сім'ї; знають та називають першочергові потреби людини та свої особисті потреби; знають про основні ресурси, їх обмеженість та про працю дорослих; використовують набуті економічні знання в ігровій, трудовій, продуктивній діяльності. Діти з інтересом ставляться до економічної сфери життя, із захопленням беруть активну участь у різноманітних імпровізованих соціально-економічних ситуаціях; під час спілкування з однолітками доцільно вживають слова економічної спрямованості; відстоюють власну точку зору, але враховують погляди інших дітей; швидко реагують в нестандартній ситуації, приймають адекватне рішення та майже завжди доводять розпочату справу до кінця; під час ігор поступаються власними бажаннями та інтересами заради виконання даної обіцянки чи задля досягнення спільної мети
достатній від 4-6 балів	У дітей сформовані уявлення про першочергові потреби людини, проте за допомогою дорослого вони можуть назвати власні потреби, мають фрагментарне уявлення про основні ресурси; здатні орієнтуватися в світі товарів за допомогою реклами; виявляють ощадливість, відповідальність; лише при нагадуванні бережливо ставляться до природних ресурсів, речей, побуту, продуктів праці людей; частково називають першочергові потреби своєї сім'ї; вміють порівнювати і оцінювати товари, пояснити результати праці людей різних професій; під керівництвом дорослого можуть організовувати свою діяльність, своєчасно виконують доручення; сумлінно ставляться до матеріальних цінностей, більшу турботу проявляють лише до речей особистого користування, у дітей характерна наявність нестійкого інтересу до економічної сфери життєдіяльності, який без подальшого зацікавлення та мотивації швидко згасає.
низький від 0 до 3 балів	діти не володіють економічними поняттями («сімейний бюджет» (дохід і витрати), «гроші», «ціна», «валюта різних країн», «реклама» та інші); неусвідомлено ставляться до особистих потреб; не має уявлення про основні ресурси, їх обмеженість та про працю дорослих; не вживають в мові економічні слова; не виявляють інтересу до продуктивної

	<p>діяльності, ведуть себе тільки як сторонні спостерігачі; не здатні орієнтуватися у світі товарів; не виявляють ощадливості, відповідальності, діловитості і підприємливості; не бережуть природні ресурси, речі, продукти праці людей; не вміють визначати першочергові потреби своєї сім'ї; у них відсутня здатність адекватно порівнювати й оцінювати товари (якість, ціна), не можуть пояснити результати праці людей різних професій; не користуються набутими економічними знаннями в ігровій, трудовій, продуктивній діяльності. Такі діти виявляють епізодичний інтерес до ефектних та цікавих сторін економічних процесів; індиферентне ставлення до економічної сфери життєдіяльності. В іграх економічної спрямованості такі діти часто стоять осторонь, а за умови участі в грі намагаються не потрапляти в центр уваги; у будь-якій діяльності проявляють безініціативність, обираючи найлегші завдання.</p>
--	---

Категоріальний апарат, розроблений на першому етапі експерименту, дав змогу виокремити такі критерії сформованості економічної досвідченості старших дошкільників як: мотиваційний, когнітивний, операційний.

Серед показників когнітивного критерію нами виокремлено наступне: наявність елементарних економічних уявлень, що стосується теми: гроші, праця, ринок, товар, вартість, заробітна плата.

До показників мотиваційного критерію віднесли наявність інтересу до економічних процесів та законів. Операційний критерій схарактеризовано показниками: уміння здійснювати елементарні економічні дії та орієнтуватися в різних ситуаціях, що пов'язані з економічним життям.

Для діагностичної бази дослідження було адаптовано праці науковців А. Сазонової, О. Пометун, Н. Гавриш [24; 29] і використано серію діагностичних методик. Весь діагностичний інструментарій розроблено в ігровій формі, який використовували упродовж дня, у природних для дітей умовах (табл.2.2.).

Табл. 2.2. Діагностичний інструментарій

назва критерію	показник	спосіб вимірювання (діагностичні методики за А. Сазоною; Н Гавриш)
мотиваційний	наявність інтересу та ціннісного ставлення до економічної сфери життя	Розповідь за картинками «Що можна придбати за гроші?»; методика «Гра-вибір»
когнітивний	наявність елементарних уявлень та понять щодо соціально-фінансової грамотності; наявність економічної лексики	інтерв'ю; «Педагогічні ситуації»; Гра «Я почну, а ти продовж»; словниковий тест, методика «Визначення розуміння основних економічних понять»
операційний	адекватність поведінки в життєвій та ігровій ситуації, пов'язаних з економічними стосунками; уміння здійснювати елементарні економічні дії в межах першочергових потреб сім'ї та в ігрових умовах;	спостереження за діями у сюжетно-рольовій грі «Магазин»; ігрові завдання економічного характеру (робота з картками за методикою А. Сазонової) <i>Опитувальник «мої права та обов'язки»</i>

За кожне виконане завдання, відповіді дітей в результаті опитування виставлялась загальна оцінка дитини. До таблиці вносились загальні бали за кожний критерій. Підрахувавши загальний бал усіх критеріїв ми визначили рівень сформованості економічної досвідченості у досліджуваних класах.

До участі в експерименті було залучено 19 дітей віком 5-6 років. 7 вихователів Херсонського закладу дошкільної освіти № 85 Херсонської міської ради.

Крім аналізу літературних джерел як методу дослідження, нами було застосовано вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи педагогів закладу дошкільної освіти, де проходив експеримент. Наукове спостереження за майстрами педагогічної справи дали змогу

проаналізувати ті прийоми та методичні рішення, котрі значно підвищують ефективність освітнього процесу з економічного виховання дошкільників. Опитування педагогів дошкільних закладів показало, що під час планування роботи з економічного виховання дотримуються програмових вимог, розробляють систему роботи з цього питання, планують ігрову діяльність.

Після проведення емпіричного дослідження сформованості економічної досвідченості старших дошкільників, нами було зроблено кількісний аналіз отриманих даних.

За результатами наукового спостереження, ми виявили наступні дані: узагальнені результати сформованості економічної досвідченості старших дошкільників за когнітивним, мотиваційним, операційним критеріями представлено у табл. 2.3.

Табл.2.3. Рівні сформованості економічної досвідченості старших дошкільників на констатувальному етапі експерименту

Рівні сформованості економічної досвідченості	Критерії, показники					
	мотиваційний		операційний		когнітивний	
Групи	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
низький	48	47	49	48	48	48
достатній	43	44	43	39	40	42
високий	9	9	11	12	12	10

За певними трьома критеріями визначався середній результат за формулою

$$P = \frac{K_1 + K_2 + K_3}{n}$$

Де P – середній результат, n - кількість завдань, K1+K2+K3 – середнє арифметичне отриманого у кожному завданні.

Результати діагностування у таблиці 2.3. свідчать, що більшість дошкільників мають середній та низький рівень сформованості економічної досвідченості і лише 10-11% опитуваних виявили високий рівень показника. Таким чином, наше дослідження підтвердило, що рівень сформованості економічної досвідченості старших дошкільників приблизно однаковий в обох групах (рис. 2.1).

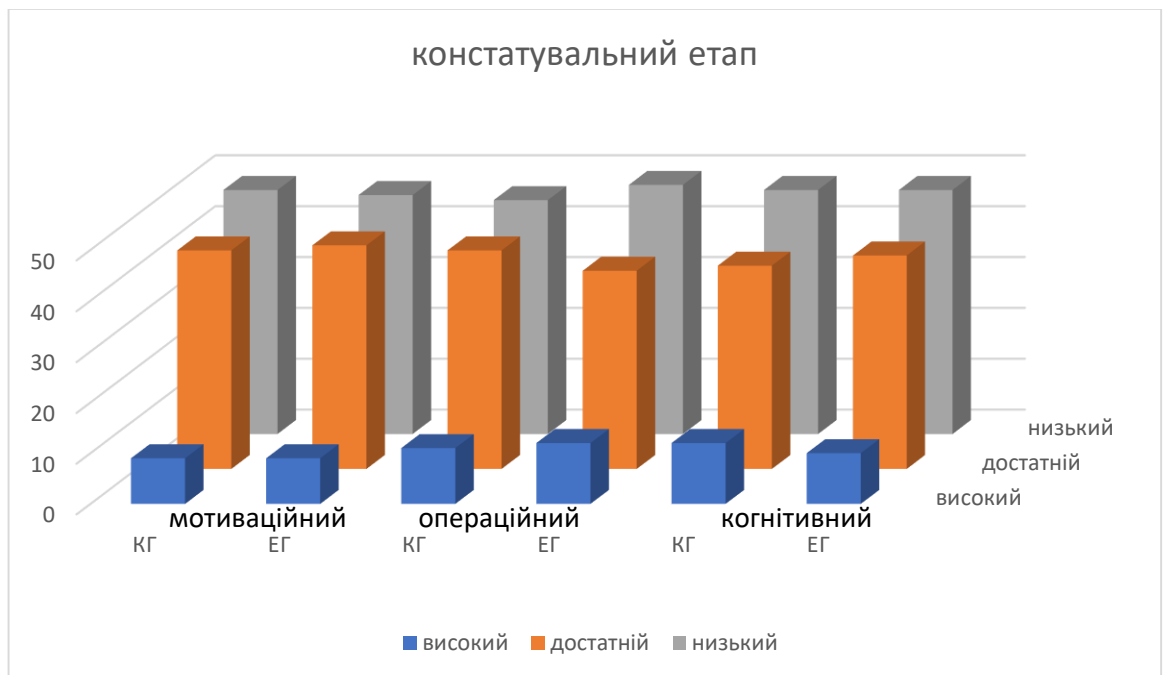

Рис. 2.1. Рівні сформованості економічної досвідченості старших дошкільників за мотиваційним, когнітивним, операційним критерієм на констатувальному етапі експерименту

За результатами констатувального етапу експерименту показники операційного критерію свідчать про середній рівень розвитку досліджуваного явища, не всі опитувані розуміють як треба поводитися в іграх з економічною спрямованістю, проявляють бездіяльність, шукають найпростіші шляхи вирішення ситуації, не виявляють інтересу до пошуку іншого варіанту розв'язання проблеми.

Мотиваційний критерій виявив епізодичний інтерес у дошкільників до процесів і понять економічного спрямування. Наявність мінімальної економічної лексики у активному мовленні опитуваних значиться на

низькому рівні і говорить про те, що діти володіють термінами економічного характеру але у мовленні не завжди використовують. Показники когнітивного критерію доводять, що група дітей не розуміють значення деяких економічних понять, у більшості опитуваних сформовані уявлення про першочергові потреби людини, мають фрагментарні уявлення про основні ресурси, більшу турботу проявляють до особистих речей, лише при нагадуванні бережливо ставляться до продуктів праці людей.

Проведений перший етап нашого дослідження дав змогу констатувати, що економічна досвідченість у дошкільників сформована недостатньо, що обумовило розробку та впровадження експериментальної методики.

2.2 Методика формування економічної досвідченості старших дошкільників засобами гри

Метою формувального етапу експерименту було підвищення рівня економічної досвідченості на основі розробленої моделі економічного виховання старших дошкільників та апробація ефективності методики.

У створеній нами моделі організований процес економічного виховання дошкільників спрямований на отримання конкретного результату, який базується на загальнодидактичних принципах. В основу розробленої нами моделі покладено педагогічні умови, від дотримання яких залежить ефективність економічного виховання:

1. Створення мотивації до опанування економічними знаннями дітьми старшого дошкільного віку.
2. Організація розвивального середовища для формування економічної досвідченості дошкільників засобом гри.
3. Використання потенціалу дидактичних, сюжетно-рольових, ситуативних ігор та коректурних таблиць.

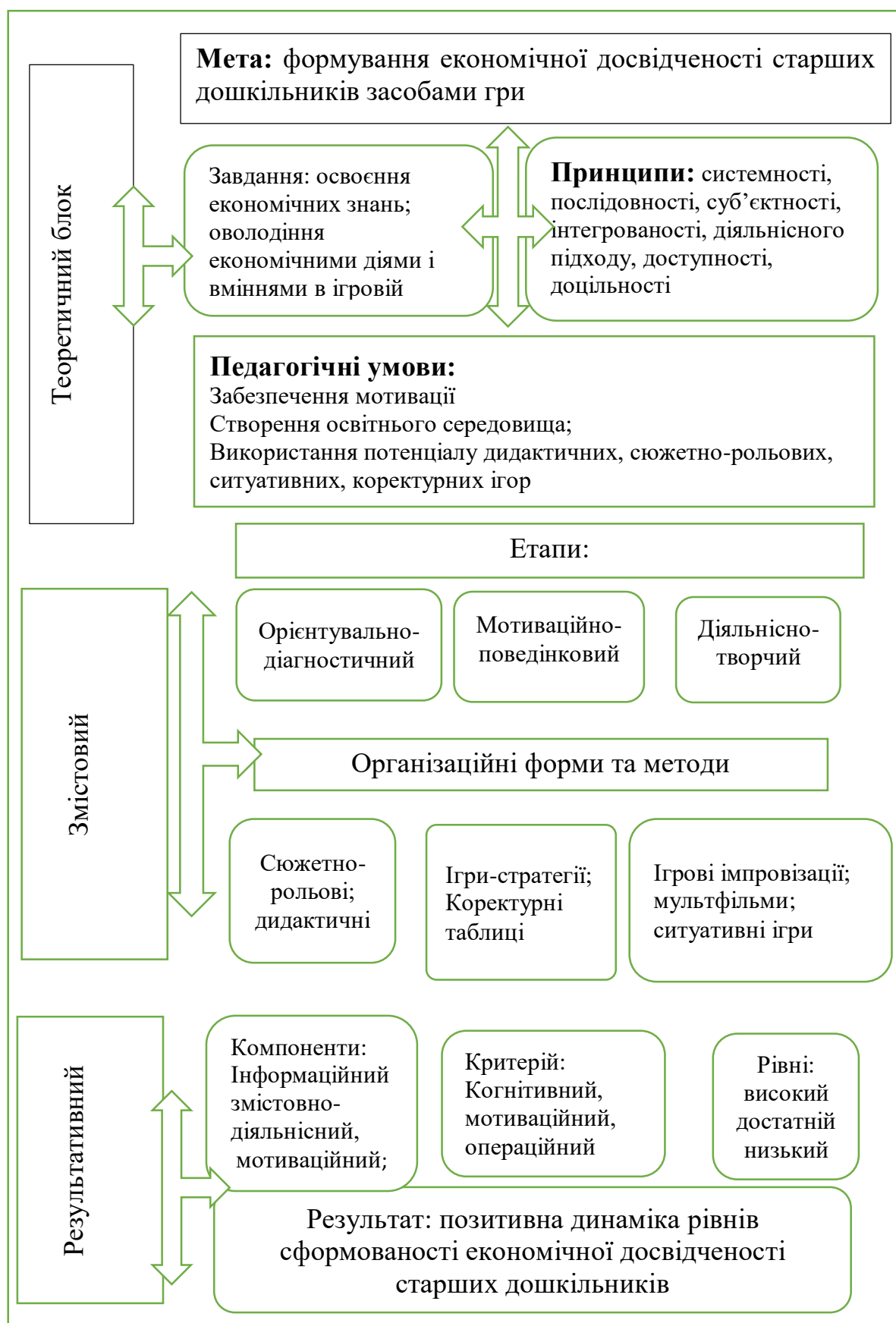

Рис. 2.2 Модель формування економічної досвідченості старших дошкільників

Розробляючи модель формування економічної досвідченості старших дошкільників ми посилалися на педагогічну складову – діяльність вихователя з дошкільниками, а також реалізацію форм взаємодії. У нашому випадку запровадження ігрової діяльності з використанням гри економічної спрямованості.

На першому орієнтовно-адаптивному етапі формувального експерименту планувалось створення предметно-ігрового економічного середовища, що є реалізацією педагогічної умови, котра нами висувалась. Слід зазначити, що освітнє середовище є тим об'єктивним чинником, що визначає спрямованість інтересів, потреб, цінностей; постійним джерелом поповнення особистісного досвіду та знань. Тому нашим завданням було створити різноманітне, багатофункціональне, доступне, проактивне розвивальне середовище. Саме взаємодіючи з ним дошкільник соціалізується, отримуючи досвід соціально-економічний та стереотипи поведінки в галузі елементарної економіки. Доцільним вбачаємо використовувати на першому етапі дидактичні ігри спрямовані на формування елементарних економічних понять, на залучення дітей до співпраці, зацікавлюючи дітей яскравою наочністю.

У ході діяльнісно-поведінкового етапу експерименту, врахувавши напрацювання А. Богуш, К. Крутій, проводились заняття, дидактичні ігри, ігрові ситуації з метою збагачення словникового запасу старших дошкільників, бо саме через мовлення дитина проявляє свою економічну досвідченість. Ситуативні ігри та сюжетно-рольові ігри підбирались таким чином, щоб дошкільники могли осмислено вживати економічні терміни, навчилися диференціювати елементарні економічні поняття.

На третьому діяльнісно-творчому етапі формувального експерименту відбувалося формування активної поведінки дітей у різних соціально-економічних ситуаціях на заняттях. Для збагачення досвіду дій у різних соціально-економічних ситуаціях ми використовували ігри-стратегії, ситуативні ігри. Під час підбору ігор нами були враховані

наступні положення: використовували знання тих ключових економічних понять, які відомі дітям; наблизили сюжет ігор до інтересів дітей, в основу сюжету гри брали реальні ситуації, з якими діти стикаються повсякчас у житті; можливість виконувати різні соціально-економічні ролі (покупець-продавець тощо); використання природних соціально-економічних ситуацій з якими діти стикаються щодня (прибрати речі за собою, конфлікт через іграшку)

На кожному з цих етапів дошкільники поглиблювали свої знання, здобуваючи корисний досвід, вміння застосовувати його на практиці.

Враховуючи програмові вимоги, керуючись результатами досвіду методистів, педагогів, науковців, які виділяють ядро елементарних економічних уявлень для дітей дошкільного віку, ми розробили блочно-тематичне планування. До виокремлених 4 блоків «Праця людей. Послуги», «Сімейний бюджет», «Купівля, товар, гроші», «Потреби. Ресурси. Блага» підібрали дидактичні ігри як короткочасні так і довготривалі. Враховуючи психофізіологічні особливості дітей дошкільного віку, сприйняття ними інформації, нами було збільшено кількість наочного матеріалу в іграх. Під час вибору гри зверталась увага на: запас мінімальної економічної лексики в активному стані дітей; формування поняття про економічні дії: придбати, обміняти; властивості, що характеризують товар: дешевий, дорогий, гарної якості, сучасний; особисті якості: щедрий, скупий, добрий; ознайомлення з правилами поведінки у різних економічних ситуаціях.

Розробка алгоритму роботи з коректурними таблицями економічного змісту є чудовим інструментом для формування первинних економічних знань у дошкільників. З метою формування первинних економічних знань щодо понять з якими дошкільник не стикається у повсякденному житті, ми розробили алгоритм роботи з коректурними таблицями економічного змісту. Це дозволяє дітям у доступній формі знайомитися з новими для них поняттями, з якими вони зустрічаються у

повсюдному житті. Такий підхід має кілька ключових переваг і етапів реалізації. Поняття коректурної таблиці у своїй роботі дає Н. Гавриш такого як «інформаційне поле, що розділене на клітинки, заповнені предметними картинками, символами, буквами тощо» [38].

Основні етапи роботи з коректурними таблицями економічного змісту:

1. Вступне ознайомлення з поняттями. На цьому етапі вихователь представляє дошкільникам нові економічні терміни, такі як "товар", "послуга", "економія", "витрати", "прибуток". Це можна зробити у формі короткої історії або казки, де згадані ці поняття, що полегшує дітям їх сприйняття. Працюючи з таблицею дошкільники мають встановити максимальну кількість різнопланових зв'язків між елементами. Спочатку ми ознайомили дітей з теоретичним матеріалом з опорою на наочність (схеми, картки), розробивши технологічні карти та алгоритм роботи з ними, виготовили макети сімейного бюджету та інше.

2. На наступному етапі поглибили знання дітей шляхом інтеграції занять з використанням самостійно розроблених разом з батьками інтелектуально-супровідних карток із завданнями економічного змісту.

Ось кілька прикладів ігрових завдань для коректурної таблиці економічного змісту, які дозволяють залучити кожну дитину та забезпечити максимальну активність:

1. Завдання «Знайди та познач товари та послуги». У таблиці зображені різні предмети (наприклад, яблуко, книга, молоко) та дії (перукар, лікар, продавець). Завдання для дитини – знайти та обвести товари червоним, а послуги – синім. Це завдання не тільки знайомить дітей з поняттями «товар» і «послуга», а й спонукає їх важливо дивитися в таблицю, розрізняючи типи елементів.

2. Завдання, які спрямовані на максимальну активність дошкільників:

- накрите фішками ТР (трудові ресурси), ПР (природні ресурси);

- назвіть у якій клітинці зображена формула сімейного бюджету;
- обведіть кружечком потреби всіх рослин;
- з'єднайте пари картинок (продукти й рослини з яких вони виготовлені)
- знайдіть, що зайве в ряду природні ресурси: «вугілля», «пісок», «стакан», «вода».

Працювати з карткою можна було протягом дня, можна було пограти разом з батьками. Результатом роботи було правильно заповнена картка і сформовані уміння, що дають дитині вільно орієнтуватися та самостійно шукати шляхи розв'язання проблемно-пошукових завдань. Після такої ґрунтовної роботи ми використовували коректурні таблиці, які повністю відповідають коректурним таблицям Н. Гавриш [8].

Зміст освітньої діяльності в експериментальній групі був різноманітним від створення економічного дидактичного матеріалу, розробки економічної ігротеки до розв'язання проблемних ситуацій. Засобами сюжетно-дидактичних ігор «Ким бути», «Сімейний бюджет», «Маленькі покупки», «Кондитерська фабрика», «Кафе», «Рекламна агенція», «Салон краси» здійснювалось моделювання реальних життєвих ситуацій. Систематизація ігор економічної спрямованості зазвичай здійснюється за основними тематичними блоками, які охоплюють різні аспекти економічної діяльності. Нами було виокремлено чотири такі основні блоки (див. табл. 2.4). Ці блоки допомагають класифікувати економічні ігри за їхнім функціональним призначенням та спрямованістю, що дає змогу визначити, які навички розвиватимуть гравці під час гри.

Табл. 2.4. Систематизація ігор за економічною ознакою

блок	вид гри	назва гри	завдання
«Праця людей. Послуги»,	розвивально-дидактична, сюжетно-рольова	«Що потрібно людині для життя», «Перукарня», «Супермаркет», «Гончарна майстерня» «Упізнай професію»	розширювати світогляд дитини про речі, необхідні для життя; навчати розподіляти речі першої необхідності
«Сімейний бюджет»,	гра-стратегія ситуативні ігри; сюжетно-рольова	"Відпустка на безлюдному острові", «Бюджет родини», «Крамниця», «Салон краси», «Економічне лото», «Витрати моєї сім'ї», «Готуємося зустрічати гостей»	закріплювати уявлення про сімейний бюджет, його джерела, складники бюджету, кишенькові гроші
«Купівля, товар, гроші»,	сюжетно-рольова, гра-стратегія	«Покупки», «Музей грошей», «Товарний склад», «Коли є попит на товар», «Знайди гривню», «Грошові місця», «Банк», Бізнес-клуб», «Гроші народів світу»	Знайомство з грошовими знаками; закріплювати знання дітей про українські банкноти та їх номінали; розширювати словниковий запас; установлення залежності між якістю ьовару й прибутком з його продажу
«Потреби. Ресурси. Блага»	коректурні таблиці, гра-театралізація, ситуативна гра	«Подорож», «Бажання і необхідність», «Аптека», «Добра тітонька Сова розкаже про економію», «Світ товарів», «Подорож Крапельки»	Формувати вміння виділяти першочергові потреби

Отже, реалізація педагогічних умов здійснювалася за рахунок дотримання вимог програми щодо економічного виховання старших дошкільників, конструювання предметно-розвивального середовища, занурення дітей в конкретні соціально-економічні ситуації під час ігрової діяльності, використання потенціалу дидактичних, сюжетно-рольових, ситуативних ігор, ігор-стратегій. Розроблена нами й апробована експериментальна методика з метою надання корекційної спрямованості процесу формування економічної досвідченості старших дошкільників потребувала контрольної діагностики, висновок про ефективність якої опишемо в наступному розділі.

2.3 Хід і результати експериментального дослідження

На контрольному етапі експерименту було здійснено повторну діагностику рівнів сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку, проаналізовано динаміку змін рівнів сформованості економічної досвідченості дітей контрольної та експериментальної груп, уточнено критерії, показники й рівні сформованості економічної досвідченості старших дошкільників.

З метою аналізу якісних змін, об'єктивного достовірного аналізу результатів на контрольному етапі експерименту застосовували ті ж діагностичні методики, що і на констатувальному етапі.

Констатуючий зріз рівнів сформованості економічної досвідченості старших дошкільників отримано за кожним (до початку експерименту). За мотиваційним критерієм у ЕГ групі був такий розподіл: високий рівень - 9%, достатній – 44%, низький – 47%. За когнітивним критерієм на високому рівні – 10%, достатньому – 42%, низькому рівні – 48%. За

операційним критерієм на високому рівні знаходяться 12%, на достатньому – 39%, на низькому – 49%.

За результатами констатувального експерименту, провівши аналіз розподілу старших дошкільників за трирівневою системою оцінювання, визначено, що у значної частини опитуваних сформована економічна досвідченість на достатньому і низькому рівнях.

У розробленій нами системі дидактичних ігор значна увага приділялась формуванню мотивації до вивчення економічних явищ, з цією метою створювалась яскрава наочність до ігор, підбирались цікаві сюжети до ігор економічної спрямованості. Це підтвердили отримані дані за критеріями після проведеного формувального етапу експерименту. В експериментальній групі відбувся такий перерозподіл: за високим рівнем кількість дошкільників збільшилась на 11%, за низьким - зменшилась на 13%.

Результати контрольного етапу дослідження сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку за мотиваційним критерієм відображено в таблиці 2.5.

Табл. 2.5 Рівні сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку за мотиваційним критерієм на контрольному етапі

рівень	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	динаміка	
високий	9	9	10	15	1	5
достатній	43	44	46	54	1	8
низький	48	47	45	31	1	14
	початок		завершення		КГ	ЕГ

Здійснений зріз рівнів сформованості економічної досвідченості дошкільників за операційним критерієм показав певні зміни. В експериментальній групі відбулося зменшення кількості старших

дошкільників із низьким рівнем сформованості економічної досвідченості - з 49% до 34%.

Таблиця 2.6. Рівні сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку за операційним критерієм на контрольному етапі

рівень	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	динаміка	
високий	11	12	15	20	4	8
достатній	43	39	42	56	1	17
низький	46	49	43	34	3	15
	початок		завершення		КГ	ЕГ

У дослідженні економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку визначено чіткі компоненти цієї досвідченості та відповідні показники. Це дозволило об'єктивно виміряти рівень сформованості економічних знань та навичок у дітей, а також створити основу для подальшого планування та вдосконалення навчальних програм. Застосування цих компонентів і показників у процесі дослідження виявило їхню зручність і надійність для оцінювання економічної досвідченості дошкільників. Так, за когнітивним критерієм у КГ також відбулися зміни: зменшилась кількість дітей з низьким рівнем сформованості економічної досвідченості – з 48% до 43%, одночасно збільшилось кількості дітей з достатнім рівнем – з 40- до 43%, високий з 12% до 114%. Завдяки структурованості компонентів і чіткості показників стало можливим проведення систематичної діагностики, що дозволяє ефективніше планувати процес навчання економічних понять у дошкільників. Зміни графічно зображено на рис. 2.4.

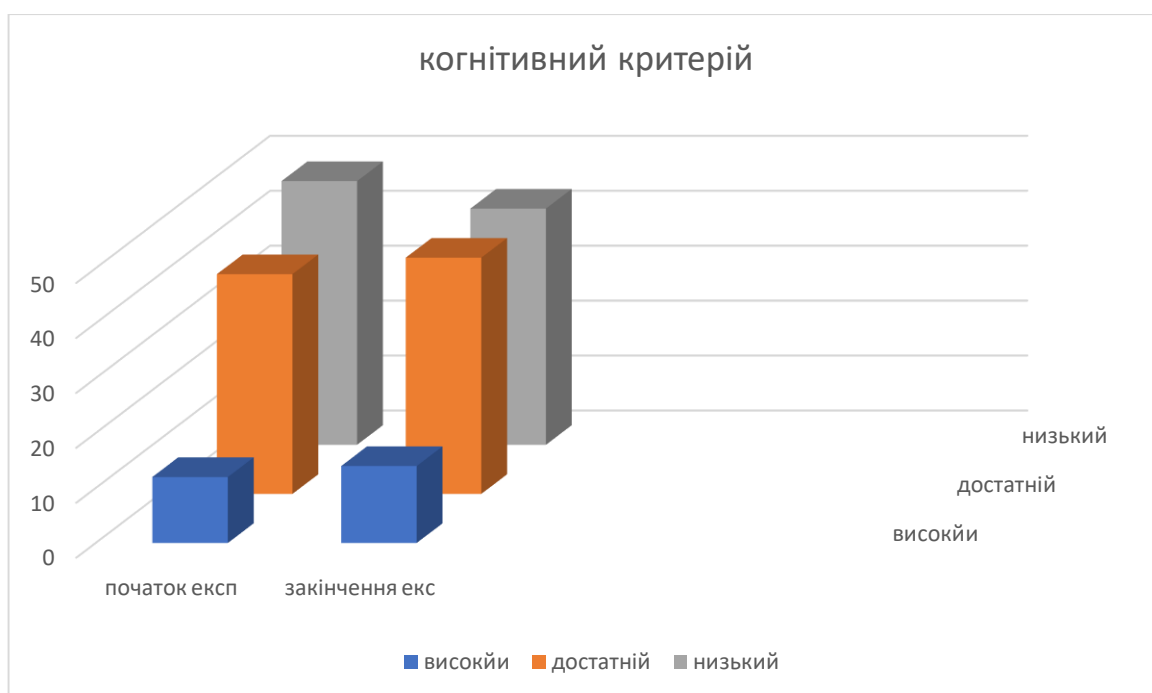

Рис. 2.4. Рівні сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку у КГ за когнітивним критерієм на початок експерименту та на кінець експерименту

Отже, можемо констатувати, що на кінець експерименту розподіл дітей за тривірневою системою у КГ трохи змінився, проте ці зміни не були значними у порівнянні зі змінами у ЕГ, що наведено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7. Рівні сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку у КГ та ЕГ за когнітивним критерієм на констатувальному та контрольному етапах у %

рівень	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	динаміка	
високий	12	10	14	18	2	8
достатній	40	42	43	51	3	9
низький	48	48	43	31	5	17
	початок		завершення		КГ	ЕГ

Зіставлення констатувального та контрольного етапів експерименту показало, що запропонована методична система використання дидактичних ігор для формування економічної досвідченості дошкільників підтвердила свою ефективність, адже в ЕГ

основна маса дітей досягла високого та достатнього рівня сформованості досліджуваного явища.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати загальні висновки.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі подано теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування економічної досвідченості старших дошкільників засобом гри. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність виконання завдань та досягнення мети, що дало змогу дійти таких висновків:

Аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблематики засвідчує багатоаспектність та актуальність теми.

У першому розділі проаналізовано та уточнено сутність поняття «економічна досвідченість дошкільників», під яким розумієм як цілеспрямований процес взаємодії дорослих і дітей, спрямований на формування економічної свідомості, економічного мислення та навичок економічної поведінки.

Схарактеризовано етапи та принципи організації освітньої роботи з формування економічної досвідченості дошкільників. Доведено, що економічну досвідченість дошкільників необхідно формувати на основі принципів, які допомагають їм зрозуміти основи фінансів, управління грошима та сприяють розвитку економічної грамотності.

Розглянуто складові економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку, якими визначено мотиваційна складова, що характеризує вміння оцінювати соціально-економічну ситуацію, орієнтуватися в економічних процесах, вміння ставити мету, враховуючи власні можливості; операційна, що відображає наявність сформованих економічних дій, уміння діяти відповідно до соціально-економічної ситуації; когнітивна, до якої належить сформовані економічні уявлення, поняття та розуміння економічних процесів.

За визначеними показниками та критеріями схарактеризовано три рівні сформованості економічної досвідченості старших дошкільників: високий, достатній, низький.

На констатувальному етапі експерименту відповідно до визначених критеріїв та показників із метою виявлення рівня сформованості економічної досвідченості було підбрано діагностичні методики, які розроблені в ігровій формі. В основу діагностичного інструментарію покладено адаптовані праці науковців А. Сазонової, Н Гавриш, О. Пометун.

Результати констатувального етапу експерименту показали недостатній рівень сформованості економічної досвідченості дошкільників.

Процес упровадження педагогічних умов сформованості економічної досвідченості дітей старшого дошкільного віку базувався на розробленій моделі формування економічної досвідченості дошкільників, яку реалізовано в три взаємопов'язані етапи: орієнтувально-діагностичний, мотиваційно-поведінковий, діяльнісно-творчий. На кожному з етапів формування економічної досвідченості старших дошкільників здійснювалося засобом дидактичної, сюжетно-рольової, ситуативної гри, гри-стратегії. На першому етапі розвивали уявлення про економічну сферу життя та формували елементарні економічні поняття засобом дидактичної гри, гри з використанням коректурних таблиць. На другому етапі дітям надавалася більше самостійності у виборі способу діяльності під час ситуативних, сюжетно-рольових ігор. На третьому етапі відбувалося збагачення економічного досвіду, закріплення економічних уявлень, формування творчої поведінки дітей в процесі рольових ігор, ігор стратегій. Використовуючи потенціал різних видів ігор, підбрали як короткочасні так і довготривалі ігри, а саме ігри-стратегії, ситуативні, де є логічне ігрове та змістове розгортання ми розробили блочно-тематичне планування, з виокремленими тематичними

блоками: «Праця людей. Послуги», «Сімейний бюджет», «Купівля, товар, гроші», «Потреби. Ресурси. Блага».

Порівняльний аналіз результатів контрольного зрізу у експериментальній групі засвідчив значний перерозподіл дошкільників щодо рівнів сформованості економічної досвідченості: показники мотиваційного, операційного та когнітивного критеріїв засвідчили тенденцію збільшення у ЕГ на противагу у КГ ці показники зазнали не значних змін. Наочним є зменшення кількості дітей із низьким рівнем економічної досвідченості у ЕГ і не значні зміни у КГ.

Ураховуючи короткий термін реалізації, навіть незначні кількісні зміни в рівнях сформованості досліджуваного поняття свідчать про певний позитивний вплив розробленої системи занять. Ігрова форма навчання є особливо ефективною для дітей дошкільного віку, оскільки сприяє кращому засвоєнню інформації завдяки підвищеній зацікавленості та активній участі.

Навіть мінімальні зміни можна розглядати як підтвердження ефективності методики, адже вони демонструють, що закладені в ній методи та підходи стимулюють розвиток необхідних навичок та уявлень. Такий результат також вказує на перспективність подальшого використання ігор як інструменту для розвитку конкретних понять у дітей.

Дослідження лише частково охоплює багатогранну проблему розвитку економічної досвідченості у дітей дошкільного віку. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних методичних рекомендацій для батьків, що допомогли б сприяти формуванню у дітей основ фінансової грамотності та розуміння базових економічних понять. Такі рекомендації могли б включати:

- Ігрові методи навчання: використання ігор, які знайомлять дітей з базовими економічними концепціями (торгівля, обмін, заощадження).

- Сімейні традиції щодо планування витрат: залучення дітей до обговорень, пов'язаних із сімейним бюджетом, з урахуванням їхнього віку.
- Стимулювання ініціативи та відповідальності: навчання дітей приймати рішення щодо власних іграшок або речей, їх утримання та організації.

Цей напрямок також міг би включати рекомендації щодо співпраці між батьками та вихователями, щоб забезпечити єдиний підхід до розвитку економічних навичок у дітей як у сім'ї, так і в дитячому садку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алеко О. А., Курінна С.М., Курінний Я.В. *Соціальне становлення особистості дошкільника: соціальна досвідченість та економічна обізнаність: монографія. ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Слов'янськ : Маторіна Б. І., 2019. 218 с.*
2. Атрощенко Т.О. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників засобами мовленнєво-ігрової діяльності. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2015. Вип. № 47. С. 3-13.
3. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти. Нова редакція / Байер О.М. та ін.; під наук. кер. Т.О. Піроженко. Київ, 2021. 37 с.
4. Беленька Г., Богінич О., Машовець М. *Здоров'я дитини від родини*. К.: СПД Богданова А. 2006, 220с
5. Боршуляк Т.М. *Економічне виховання дітей старшого дошкільного віку: моніторинг компетенцій*. Кам'янець-Подільський: Рута. 2016. 80 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Г. Бусел. Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1140 с.
7. Виготський Л.С. *Зібрання творів*. В.6т.Т.5М. Педагогіка. 1983. 368с.
8. Гавриш Н. *Коректурні таблиці в роботі з дошкільниками: що треба знати вихователю*. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/10004956>
9. Грама Н.Г. Педагогічний вплив як засіб навчання дітей економічної грамоти. *Наука і освіта*, 2001. № 5. С.25-28.
10. Григоренко Г., Жадан Р. *Щоб навчати, треба знати: методичні рекомендації з формування основ споживчої культури. Дошкільне виховання*. 2013. № 8. С. 26–30.
11. Григоренко Г.І., Жадан Р.П. *Дошкільник у світі економіки*. Х.: Вид-во «Ранок», 2016. 160 с.

12. Дудник Н. Формування економічної компетенції дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Ч. 3. 2014. С. 103-109.
13. Дудник Н.А. Економічна соціалізація дітей дошкільного віку: сутність поняття. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_67/85.pdf.
14. Економічне виховання особистості дитини-дошкільника. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : монографія / А.М. Богуш, Н.Г. Грама, Н.І. Луцан та ін. Одеса : Вид. Бакаєв В.В., 2013. 236 с.
15. [Енциклопедія сучасної України](https://esu.com.ua/article-21094-ei). URL: [https://esu.com.ua/article-21094 ei](https://esu.com.ua/article-21094-ei)
16. Жадан Р. П., Григоренко Г. І. Особливості економічного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Економіка в школах України*. 2011. № 6. С. 17–19.
17. Іванчук С.А., Бонзарєва Н.С. Проблема економічного виховання в теорії дошкільної педагогіки. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1 (50.1). С. 30–34.
18. Калугіна Ю.В. Дефініційний аналіз дослідження понять у контексті проблеми «Формування економічної компетентності дітей старшого дошкільного віку». *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 112–115.
19. Кашуба Л. Економічне навчання молодших школярів за програмою «Цікава економіка». 2012. №3-4 (60-61). С.31-37.
20. Костюкова О.В. Безперервність розвитку економічної культури особистості у системі освіти. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1.2. С. 123–126.

21. Курінний Я.В. Діагностика ефективності економічної соціалізації дітей 5-6 років у дошкільних навчальних закладах. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Словянськ, 2017. №2. С.60-64.
22. Левчук О.В. Формування економічної свідомості дітей дошкільного віку. Костопіль: ВО КРДА, 2019. 92 с.
23. Мацук Л.О. Основні аспекти економічного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасній теорії та практиці дошкільної освіти України. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методика навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2019. Вип.53. С.39-43.
24. Пометун О. Освіта для сталого розвитку для дошкільнят. Надихаємо на дії: електронний журнал. 2013. №12 (2) С.21-20.
25. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан; за заг ред. О.В. Низьковської. Тернопіль: «Мандрівець». 2016. 256 с.
26. Прокудіна О., Сечина Н., Славникова Ж. Маленькі таємниці великої економіки: освітній проект для старших дошкільнят та їхніх мам і тат. Палітра педагога. 2013. №4. С.6-10.
27. Раєвська І.М. Напрямки економічної освіти молодших школярів. *Таврійський вісник освіти*. 2004. № 2 (6). С. 116-123.
28. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори; упоряд. та перем. О.В. Проскура. Київ: Освіта, 1996. 304с.
29. Сазонова А.В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2007. 244 с.
30. Сало Л.В. Форми і методи економічного виховання дітей дошкільного віку. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15541?mode=simple>

- 31.Свердлова І. Формування економічної досвідченості дошкільників засобами гри. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 1. С. 54–64.
32. Середюк С.В., Раєвська І.М. Методи і засоби економічного виховання дітей дошкільного віку // *Education via Distance Learning and other Pedagogical Challenges: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference, September 9-10, 2024*. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, 166 p.С.117-120.
33. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти томах.Т. 3. Київ: Рад. школа, 1976–1977. 314 с.
- 34.Трофаїла Н.Д. Економічне виховання як необхідна складова всебічного розвитку дітей дошкільного віку. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. №3 (9). С.511-518.
- 35.Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб./ Від упорядників, вступні нариси та упор. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. К.: Вища шк., 2004.511 с.
- 36.Черешнюк О., Артоуз О., Кирган В. Економіка для дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 3. С. 8–14.
- 37.Чорна С. Цікава економіка. Формування економічної компетенції старших дошкільнят у сюжетно-рольових творчих іграх. *Палітра педагога*. 2015. № 5. С. 6–10.
- 38.Шило Ю. В. Економічні перлини для маленької дитини (формування економічної культури дошкільників середнього віку). *Дошкільний навчальний заклад*. 2017. № 6/7. С. 8-124
- 39.Шнайдер А.В. Кудрявцева О.А. Теоретичні та практичні аспекти формування основ економічної культури старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2021. Вип.81. С.136-140.

40. Ярита І.І. Інноваційні аспекти економічної освіти дошкільнят. Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. *Педагогічні науки*. 2012. № 22 (257), ч. IV. С. 99–105.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник

1. Тобі подобається робити покупки в магазині? Які товари тобі подобаються найбільше?
2. Ти цікавишся, як мама (тато) заробляють гроші?
3. Ким ти хочеш стати, коли виростеш? Чим тобі подобається ця професія?
4. Ти допомагаєш батькам вдома? Якщо так, яку роботу ти виконуєш?
5. Що потрібно робити, щоб заробити гроші?

Аналіз виховних ситуацій

*З цією метою дітям пропонувалося вирішити наступні завдання.
Процедура проведення. Бесіда проводиться індивідуально. Якщо дитині важко знайти рішення, можна задавати їй допоміжні запитання*

Матеріал: бланки із запитаннями

1. Діти у садочку вирішили зробити годівничку для пташок, але батьки говорять, що краще її купити. Що буде економніше?
2. У Марійки є іграшка, яка тобі подобається, проте батьки не в змозі її придбати. Як бути, коли ти сильно прагнеш гратися цією іграшкою вдома?
3. Тобі подарували родичі гроші на Різдво Як ти вчиниш з ними? Чому?
4. Ти прийшов з мамою в магазин, щоб купити тобі одяг. Ти бачиш гарну іграшку та просиш маму її придбати. Мама каже, що грошей вистачить або на одяг, або на іграшку. Що ти обереш? Одяг, який тобі необхідний, чи іграшку, яку ти хочеш?

5. Тебе запросили до Марійки на День народження. Тобі подобаються ляльки, а Марійці – пазли. Який подарунок ти обереш для Марійки і чому?

Методичний коментар. За кожну відповідь дитина отримує певний бал залежно від точності: 2 – повна, конкретна відповідь; 1 – правильна відповідь; 0 – нелогічна відповідь або відповідь відсутня. (Максимальна кількість отриманих балів – 20).

Інтерпретація результатів.

Високий рівень: 15 – 20 балів; середній рівень: 10 – 15 балів; низький рівень – 10 балів і менше.

Методика «Визначення засвоєння дітьми основних економічних термінів»

1. Що отримують твої батьки за свою працю? (зарплату, гроші)
2. Як можна назвати людину, у якої багато грошей? (багатий, мільйонер)
3. Хто керує автобусом? (водій)
4. Як можна назвати дитину, яка постійно гасить зайве світло та закриває воду? (економна, ощадлива)
5. Що люди роблять у магазині? (купують, продають)
6. Як називаються залізні гроші? (монети)
7. Якщо черевички коштують менше, ніж куртка, то як можна назвати черевички за вартістю? (недорогі, дешеві)
8. Хто продає продукти та товари на ринку? (продавець)
9. Як можна назвати дитину, яка завжди вживає ввічливі слова (ввічлива, культурна)
10. Що нам дають при коупці товару у магазині? (чек)
11. Якщо ти віддаси товаришу свій альбом, а він тобі іграшку, то що ви з ним зробили? (обмінялися, бартер)
12. Як називаються гроші, що отримують твої бабуся й дідусь за свою працю в молодості? (пенсія)

13. Як можна назвати дитину, яка завжди допомагає своїм батькам по господарству? (працелюбна) \

14. Що показує вартість товару? (ціна, вартість, цінник)

15. Що необхідно зробити продавцеві, щоб продати рівно шість цукерок? (зважити їх)

16. Як можна назвати дитину, яка завжди миє руки, вдягає чисті речі? (охайна)

Методичний коментар. За кожну правильну відповідь дитина отримувала 2 бали (максимальна кількість отриманих балів – 32).

Інтерпретація результатів.

Високий рівень: 15 – 20 балів; середній рівень: 10 – 15 балів; низький рівень – 10 балів і менше.

Мої права та обов'язки

Мета: виявити рівень теоретичної готовності дитини до варіативних дій у життєвих ситуаціях вибору.

1. Тебе попросили сходити до крамниці за хлібом, але його немає. Що ти робитимеш у такому випадку?

2. Ти взяв погратися чужу іграшку та випадково зламав її. Що ти робитимеш у цьому випадку?

3. Якщо ти знайдеш на вулиці гроші, що ти з ними робитимеш? Навіщо? Чому?

4. Дітям пропонується продовжити речення: «Я особливий тому, що...»

5. Що таке права? (Права дитини – це певні можливості, які потрібні для того, щоб жити та дорослішати)

6. Назвіть, які ви знаєте права?

7. Назвіть, які ви знаєте обов'язки? Чим обов'язок відрізняється від права?

8. Для чого потрібні обов'язки?

9. Як ти вважаєш, для кого ти найдорожчий на світі?

10. Чи можуть бути матеріальні цінності дорожчі, ніж життя людини? Чому?

Методичний коментар. За кожну правильну відповідь, дитина отримувала 2 бали (максимальна кількість отриманих балів – 20). Загальна кількість – 20 балів.

Високий рівень: 15 – 20 балів; середній рівень: 10 – 15 балів; низький рівень – 10 балів і менше